

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERİN COĞRAFİ KOŞULLARININ ZORLADIĞI MEKÂNA BAĞLI KALKINMA GİRİŞİMLERİ

Rüştü ILGAR - Jean Nicolas LEFILLEUL***

Özet: Bilindiği gibi en büyük sosyo-ekonomik sorunlardan biri yoksulluk ve onun neden olduğu olumsuz etkilerdir. Yoksulluk ise az gelişmişliğin bir sonucudur. Bu çalışmada yoksulluk, az gelişmişlik konuları ele alınmıştır. Az gelişmiş ülkelerin kalkınma girişimlerinden söz etmek ve bu ülkelerin ekonomilerini düzeltmek için iç kaynaklarına yönelimleri sonucu meydana getirdikleri doğal tahribatlardan bahsetmek ve bunlara çözümler üretmek amacıyla yapılmıştır. Sonuç kısmında ise; yoksulluğun kısır döngüsünde bulunan ülkelerin kalkınma girişimleri sonucu ortaya çıkan doğal kaynakların tahribatının önlenmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Yoksulluk, Doğal Kaynaklar, Kalkınma.

Les Tentatives De Développements Imposés Par Des Conditions Géographiques/ L'espace Des Pays Sous Développés S'étant Occupées

Résumé: Il ne fait aucun doute que l'un des plus grands problèmes socio-économiques est la pauvreté et ses effets négatifs qu'elle entraîne. La pauvreté est le résultat du sous-développement. Dans cette étude, la pauvreté a été examinée avec ses aspects relatifs au sous-développement et à l'environnement. Le travail porte sur les efforts du progrès des pays sous-développés et la destruction naturelle qu'ils ont créé comme une conséquence de leur tendance à la l'exploitation massive des sources naturelles pour les fins économique. Dans la partie de conclusion, les solutions et les recommandations ont été énoncées afin d'éviter la destruction des sources naturelles et de l'environnement qu'elle est entraînée par la quête de développement des pays.

Mots-clés: Environnement, Pauvreté, Sources Naturelles, Développement.

* Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilimdalı, Çanakkale. ilgar@mail.com

** Galatasaray Üniversitesi, Mühendislik ve Teknoloji Fakültesi, İstanbul, jnlefilloul@gsu.edu.tr

1-Giriş

Dünya nüfusunun gelişmiş ülkelerini oluşturan % 20'si dünya toplam üretiminin % 84'ünü, en yoksul gelişmemiş ülkeleri oluşturan % 20'si ise, dünya üretiminin sadece % 1.4'ünü tüketmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Hollanda kendi yüz ölçümünde üretilen ürünün 14 katı ürünü tüketmekte,¹ nüfusu dünyanın % 4.48'ini oluşturan ABD, dünya kaynaklarının % 30'unu tüketmektedir.² Bu ülkenin bir yıllık kola içeceği tüketim harcaması nüfusu 100 milyon olan Bangladeş'in GSMH'sının neredeyse iki katıdır. Bir Kanadalı bir Etiyopya'lının tükettiğinden 436 kat fazla enerji tüketmektedir.³ Küreselleşme ile birlikte de küresel ekonomi ve gelişme hızla büyümüştür. 1970 yılında 934 \$, 1980 de 2.518, 1990 yılında dünya genelinde kişi başına düşen gayri safi milli hâsıla (GSMH) 4.063 \$ iken 2011 yılına gelindiğinde bu rakam ikiye katlanarak 8.732 \$'a ulaşmıştır. Ancak Afrika'da kişi başına düşen gelir, bu dönemde 3 kat artarken (400 \$'dan 1.300 \$'a) ABD'de bu oran 25 kat artmıştır (1.200 \$'dan 30.000 \$'a). İki arasında gelişme farkı, 7 katlık bir gelir uçurumuna neden olmaktadır.⁴ 1960 yılında zengin ülkelerin gelirleri yoksul ülkelerin gelirlerinin 37 katıydı. Bugün bu oran 74 kata ulaşmıştır. Dünyanın en varlıklı 3 insanının varlıkları, en yoksul 48 ülkenin varlıkları toplamına ulaşmıştır.⁵ Bu süreçte çok uluslu güçler devletleri dahi sermaye açısından geçmişler 21 yüzyılın yeni sömürge imparatorluğunu oluşturmuşlardır. Dünyada sermayeye hükmeden 70 oluşumdan 29 tanesi hükümetler iken, 41 tanesi bu dev şirketlerdir. Dünyanın en zengin üç şirketi Exxon-Mobil, General Motors ve Ford'un toplam gelirleri, ABD, Almanya, Japonya, Çin, İtalya, İngiltere ve Fransa dışında dünyadaki 191 ülkenin her birinin gelirlerinden daha fazladır. Dünyanın en zengin 6 şirketinin toplam geliri 64 devletin bütçelerinden daha fazla⁶ olduğu bilinmektedir.

Bu kadar çok tüketebilmek için kaçınılmaz bir üretim zorunluluğu vardır. Bu üretimin de en uygun sahası az gelişmiş ülkelerdir. Kullanılan araç ise neoliberalizm, küreselleşme, yabancı sermaye, ihracat kelimelerinde saklıdır. Bunu gerçekleştiren Çin örneği ise oldukça ilginçtir. Küreselleşme büyüme,

¹ Wayne, E. **Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu**, 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

² Mafeje, A., "Sustainable Development and Poverty Eradication", www.worldsummit2002.org/texts/ArchieMafeje.pdf, (25.07.2011)., 2002, s.3

³ Şenses, F. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 3. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20.

⁴ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?display=graph>, erişim tarihi: 27. 07. 2011.

⁵ Castro, F. Toplantı konuşması, Meksika-Monterrey'deki "Kalkınmanın Finansmanı" Uluslararası toplantısı, 2002, 17.06.2011, <http://www.antimai.org/muh/castrokfinans.html>

⁶ Yıkılmaz, N. **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2003, s. 182-184.

üretim artışını getirmiş gibi gözükmektedir. Bu durum % 8.5 luk büyümeyi yakalayan Çin’de açıkça görülmektedir. 1980’de en zengin % 20’lik kesimin payı % 39 ve en yoksul % 20’nin payı % 7 iken, bu oranlar 1995’te sırasıyla % 47.5 ve % 2.2. olmuştur.⁷ Yani küresel sermaye şirketlerinin şekillendirdiği dünyada gelir dağılımının tabana yansması neredeyse imkânsızdır.

ABD’nin 2001’de açıkladığı Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu’nda ABD’nin ulusal çıkarlarının “küresel çıkarlar” olarak tanımlanması bu durumun doğruluğunu göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler terimi yerine yukarıda değinilen ışığında *geri bırakılmış* ülkeler terimi de kullanılabilir. Örnek araştırmalar da gösteriyor ki, AB’nin teşviklerle fiyatı ve üretim maliyeti düşürülmüş ürünleri kendilerine rakip gördüğü Burkina Faso, Kamerun ve Bangladeş’e süt tozu, Ghana’ya domates salçası, Ghana, Benin, Togo ve Kamerun’a kümes hayvanı parçaları ihraç etmesiyle o ülkelerdeki yerel piyasalar alt üst olmuştur. Ancak AB nin teşvikleri büyük tarım işletmeleri çalışan kişi başına 120000 Euro doğrudan teşvik alırken, tüm işletmelerin ortalamasında çalışan kişi başına 10000 Euro’ya düşmektedir.⁸ Dolayısıyla büyük tarım işletmelerinin aleyhine rekabet kırılmalarına yol açmakla kalmayıp, üretici fiyatlarının ancak ve ancak verimlilik odaklı işletmelerin ayakta kalmasına yetecek bir düzeye düşmesine de sebep olmaktadır. Bu durum bumerang etkisiyle AB’nin küçük çiftçilerini de vurmuştur. Benzer durum uluslararası para fonu IMF programının Hindistan’da uygulanmaya başlamasından sonraki altı aylık süre içinde, pirinç fiyatlarındaki % 50 artışla birlikte, el tezgâhı dokumacılarının gerçek kazançlarının % 60’dan fazla düştüğü ve 30 Ağustos-10 Kasım 1991 arasında Andhra Pradesh’in yalnızca iki bölgesinde en az 73 kişinin açlıktan öldüğü bildirilmektedir.⁹ Bu politikalar ile “yoksul” ile “zengin”in yaşam düzeyleri arasında karşılaştırmalar yapmak, gelir düzeyini yükselterek sınıf atlamak¹⁰ imkânsızdır.

Gelişme ve kalkınma küreselleşmenin itici gücüyle tüm dünyanın belli kesiminde hızla yaygınlaşmıştır. Küreselleşme bazılarına göre sermayenin uluslararasılaşması, emperyalizmin yeni adı veya maskesi olarak da yorumlanmaktadır.¹¹ Nitekim bu süreçte süreci, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında ve tekil bireyler arasında tarihin hiçbir döneminde görülmediği ölçülerde artan ekonomik uçurumlar hızla artmaktadır. Sermaye, daha fazla

⁷ Özbudun, S. “Küresel bir Yoksulluk Kültürü mü?”, Özdek, Yasemin (Ed.), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**, TODAİE Yayın No: 311, Ankara, 2002s.53-69.

⁸ Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, <http://www.boell-tr.org/web/101-1067.html>

⁹ Chossudovsky M., **Yoksulluğun Küreselleşmesi**, Çiviyazıları, İstanbul, 1999, s.157

¹⁰ Weisskopf, A.W. **Yabancılaşma ve İktisat**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1995, s.147

¹¹ Boratav, K: “*Ekonomi ve Küreselleşme*”, **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme** (Ed. Kansu Işık), İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.110.

servet üretebilecek servet olarak tanımlanabilmektedir.¹² Bu durumda şirketlerin kafasındaki düşünce ise ekonomik gelişme yolu ile ülkeleri daha zengin hale getirdikleri yönündedir. Bununla birlikte, yaratılan zenginlik az sayıda insana fayda sağlamakta ve genellikle çevre programlarına harcanmamaktadır. Teorik zenginlik yaratılana kadar yaşamın yok olması tehlikesi mevcuttur.¹³ Her ülke bir diğerine göre; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel özellikler açısından farklı konum ve yapıdadır. Tarımsal üretimin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki hem pay, hem de miktarının, gizli işsizliğin yaygın olduğu, kişi başına düşen sabit sermaye, tasarrufun ve verimliliğin düşük olduğu, ihracatın tarım ve doğal kaynaklara, ithalatın sanayi ürünlerine bağlı olduğu ve kişi başına düşen ulusal gelirin çok düşük düzeylerde olduğu ülkelere az gelişmiş ülkeler denmektedir.¹⁴

Bir ülkenin gelişmesi, O ülkede yaşayan insanların yaşam standardının ve ülkenin genel durumunun (yol, eğitim, sağlık vb.) iyileşmesi ya da sürekli artması olarak da açıklanabilir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde gelişme; ilerlemek, olgunlaşmak, genişlemek, inkişaf etmek diye tanımlanmaktadır.¹⁵

Az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerini Leibenstein şu şekilde vermektedir:

(A) Ekonomik Özellikleri;

- a- Tarım dışı sektörlerde istihdam olanaklarının kısıtlılığı,
- b- Tarımsal üretim tekniklerinin ilkel olması,
- c- Tarım sektöründe işsizliğin ve özellikle gizli işsizliğin varlığı,
- d- Kişi başına gelirin düşük olması,
- e- Kişi başına tasarruf ve kapital donanımının düşük olması,
- f- Harcamalar içerisinde yiyecek giderlerinin büyük paya sahip olması,
- g- Dengesiz gelir dağılımının geçerli olması,
- h- Pazar ve kredi yapısının yetersiz olması,

(B) Demografik ve Sosyal Özellikler;

- a- Yüksek doğum ve ölüm oranı,
- b- Yüksek nüfus artış oranı,
- c- Kırsal nüfusun aşırı kalabalıklığı,
- d- Eğitim düzeyinin düşüklüğü,
- e- Toplumsal davranışlarda geleneklerin hâkim olması,

¹² Bauman, Z. Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999

¹³ Goldsmith, E. "Global Trade and the Environment," The Case Against the Global Economy, (ed. Jerry Mander ve Edward Goldsmith), Sierra Club, San Francisco, 1996s. 78-91

¹⁴ Tolunay, A., Akyol, A., Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Isparta, 2007, s.117

¹⁵ Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu, Milliyet Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1992, s.554

f- Yetersiz beslenme, sağlık ve beslenme koşullarının varlığı,

(C) **Teknolojik Özellikler;**

a- Mevcut teknolojilerin ilkel olması,

b- Faktör verimliliklerinin düşük olması,

c- Haberleşme ve ulaşım araçlarının yetersizliği,

Görece geri kalmışlığın başlıca göstergeleri olan bu özellikleri değiştirmek, söz konusu ülkelerin en öncelikli amaçları arasında bulunmaktadır. Bunun bilinen yolu da en kısa sürede sanayileşmek olarak algılandığı için, bu ülkelerde kalkınma ve çevre arasında bir çatışma ortaya çıkarmaktadır. Kuzey ülkeleri olarak da adlandırılan gelişmiş ülkelere büyük ölçüde borçlu olan bu ülkelerin çoğu, bir yandan bu borçlarının geri ödemesini yapabilmek, diğer yandan sanayileşme çabalarında gerekli olan döviz girdisini sağlayabilmek için kendi coğrafyalarındaki doğal kaynakları sömürme/yağmalama yoluna gitmektedir. Dış ticarete büyük ölçüde tarımsal ürünler, orman ürünleri ve madencilğe dayalı hammadde ve yarı mamul ürün ihracına bağımlı olan az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik etkinlikler, çevre üzerinde büyük bir baskı, çoğu zaman da düzeltilmesi çok pahalı ya da olanaksız olumsuz etkiler oluşturmaktadır.¹⁶

Dünya genelinde yaşam standartları belirli ölçüklere göre saptanabilir. Bu ölçülerin en önemlisi ise ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından önerilen ve BM Uzmanlar Komisyonunca benimsenen yaşam standartlarıdır. Bunlar: sağlık, nüfus, gıda, beslenme, giyim, eğitim, öğretim, çalışma koşulları, ulaşım, konut, sosyal güvenlik ve özgürlüklerdir.¹⁷ Ancak ILO'nun standartları minimize edilmektedir. Örneğin Seers bu kriterler ışığında gelişmenin açılımında gıda, iş ve sosyal eşitlik olmak üzere üç temel amaç bulunduğunu ileri sürmüştür. Her ülkenin önceliklerini, belirlemesi ise doğaldır.¹⁸ Bazı bilim adamlarına göre "Gelişmenin sihirli beşgeni": büyüme, iş, eşitlik, adalet, katılım ve bağımsızlık diye sınırlandırılmıştır. Gelişmenin temel unsurları bağımsızlık, büyüme ve sosyal adalettir. Öte yandan eşitlik, özgürlük, demokrasi ve katılım, dayanışma, kültürel çeşitlilik ve sağlıklı çevre de gelişme prensipleri olarak kabul edilebilir.¹⁹ Siyasal anlamda ise iktidarın demokratik paylaşımı kastedilmektedir. Katılım ise gelişmenin normatif bir unsur olarak insan

¹⁶ Kurt, H., Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunlarının Nitelikleri ve Uygulanan Çevre Koruma Stratejileri, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Bete Basım A.Ş., İstanbul, 2004, s.561

¹⁷ Wager N., Kaiser M, Beimdiek F, Ökonomie der Entwicklungsländer. Eine Einführung, 2. neubearbeitete und erweiterte Auflage, Stuttgart 1989, s. 9

¹⁸ Wager N., Kaiser M, Beimdiek F, a.g.e. s.8

¹⁹ Nohlen / Nuscheler (Hrsg), Handbuch der Dritten Welt, Bd. I, Hamburg 1982, s. 55-56

topluluklarının siyasal karar alma sürecinde etkin olmaları demektir.²⁰ Genel anlamda az gelişmişlik, kendini çeşitli türde yetersizlikler ve sorunların çokluğu ile göstermektedir. Açlık ya da yetersiz beslenme, hastalık, okur-yazar oranının düşüklüğü, çevre kirliliği ve ihmal edilmişliğin sonucu olarak dünya kaynak tüketiminde kişi başına düşen besin kalori, protein, yağ, kağıt, çelik, enerji ve metal tüketimleri incelendiğinde büyük eksiklikler olduğu gözlenmektedir.²¹

Az gelişmişlik olgusunu açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımlara gelince bu konuda uluslararası literatürde iki farklı eğilim dikkat çekmektedir. Bu eğilimlerden birincisine; üçüncü dünya ülkelerindeki az gelişmişlik içsel faktörlerin bir sonucudur. Bu düşünceye göre az gelişmişliğin yapısal özellikleri olarak şunlar ifade edilebilir:

- Nüfusun büyük bir kısmının kendi gereksinimleri için tarımla uğraşması;
- Tarımsal ve madeni hammaddelerin işlenememesi;
- Yüksek oranda açlık ve gizli işsizlik;
- Toprağın ve yeraltı zenginliklerinin yetersiz işletimi ve kullanımı;
- Üretimin artırılması için gerekli pazar ve finansman güçlüğü;
- Uluslararası pazara açılan ihracat sektörleri dışındaki alanlarda yetersiz altyapıdır.²²

Az gelişmiş ülke insanları çalışmak, üretmek ve diğer ihtiyaçlarını karşılayacak para temini için ihtiyaç duydukları toprak, arazi, orman, ağaç ve hayvanları talep etmesi mali hizmet organizasyonu ve yönetiminden yoksundur. İşyeri için maliyet, üretim kapasitesi, çalışma şartları, çalışma süreleri, çalışma ilişkileri, üretim potansiyeli gibi kavramlar toplumu etkilemektedir. Mal ve hizmetlerin üretimi insan merkezli olup, evler ve çevresi üretim ve işyerleri niteliğindedir.²³ Çalışma evde yapılır, hastalara ve yaşlılara evde bakılır ve çocuklar evde eğitilirler.²⁴ Ayrıca, tarıma ilave olarak çalışan zanaatkarlar vardır. Verimliliği kısıtlayan en temel etmen atmosfer koşullarıdır. Bu koşullar üretimi kısıtlayıp toprak verimini düşürmektedirler.

Toplumsal gelişmeyi yavaşlattığı düşünülen unsurlardan bir tanesi de nüfus artışıdır. Bu konudaki görüşler “Malthus” teorisine dayanır. Malthus

²⁰ Samuel P.Huntington, Üçüncü Dalga Çeviren Ergun Özbudun, Katılımın Ekonomik Gelişme Üzerinde Belirgin Pozitif Etkilerine Yönelik Veriler, Ankara 1993, s.56-69.

²¹ TÇV., Türkiye'nin Çevre Sorunları, 1995.

²² Nohlen/ Nuscheler, a.g.e., Guth, Leibesstein ve Ringer'in Geliştirdikleri Kriterlere Ulaşım, s 27-28.

²³ James Robertson, Future Work Jobs, Self Employment and Leisure After the Industrial, Gower Page 7, 1987.

²⁴ Alvin and Heidi Toffler, Yeni Uygarlık Yaratmak-Üçüncü Dalganın Politikası, Çeviren: Zülfi Dicleli, Türk Henkel Dergisi Yayınları No:3, İstanbul, 1995, s.87.

yeryüzünde gıda üretiminin aritmetik (her yıl % 5 sabit sayısı gibi.), nüfusun ise geometrik (2,4,10...), bir artış gösterdiğini ifade ederek bunun doğal sonucunun kıtlık ve azgelişmişlik olacağını varsaymıştır.²⁵ Ancak Malthus, tarımda ve gıda üretiminde bugün gözlenen yayılmacılıkta ulaşılan noktayı öngörememiştir. Bir İsveç araştırma kurumu, fazla nüfus ve yetersiz gıda sorunu olan Bangladeş'te sosyo-ekonomik ve siyasi yapının değişmesi, bunun yanında belli hedeflere yönelik bir tarım politikasının uygulanması durumunda, hızla artan nüfusun beslenebileceğini ileri sürmektedir.²⁶ Her ne kadar günümüzde dünyanın bazı bölgelerinde artan nüfus ve gıda gereksinimi bir açlık sorununu gündeme getiriyorsa da, bunun sebebi gıda yoksunluğu değildir. Amerika'daki bir araştırma enstitüsü (Transnational Institute-Washington) tarafından hazırlanan rapora göre açlık; yağma ve soygunun bir sonucudur. Bu yağma ve soygun gelişmiş ülkelere yapılabileceği (Örneğin; Hazar denizinde petrol ile özdeşleşmiş bir konuma sahip Azerbaycan petrolerinin ABD ve AB ülkeleri şirketlerince parsellenmesi gibi) gibi, az gelişmiş ülkelerin kendi içyapılarında görülebilmektedir.

Az gelişmişliğin nedenleri arasında etkili olan diğer bir görüş ise azgelişmişliği dışsal faktörlere bağlamaktadır. Buna göre Üçüncü Dünya ülkeleri, batılı endüstri ülkelerine bağımlı olduklarından gelişmemektedirler. Az gelişmiş toplumlar gelişmiş toplumlara bağımlı durumdadırlar. Bu bağımlılık ya geçmişteki sömürge dönemi bağımlılığının ekonomik ve siyasal olarak süregelmesi şeklindedir ya da yeni sömürgeci (neo-kolonyal) güçlerin az gelişmiş ülkelerin çoğu üzerindeki ekonomik dolayısıyla da siyasal kontrol mekanizmalarının sonucudur. Bu durum kalkınmakta olan ülkelerin büyük kısmının gelişmiş ülkelere mali olarak borçlu olmalarını daha iyi açıklar. Örneğin tek başına Latin Amerika ülkelerinin büyük kısmının Batılı ve Japon bankalarına 500 milyar \$'dan daha fazla borçları vardır. Bu yüksek borç düzeyleri tüm dünyanın genel istikrarı için bir tehlike oluşturmaktadır.²⁷ Ama konu üretemeyen ve ya üretemeyenlerin gıda talebi olunca bütün bunlara rağmen, dünya gıda üretiminin ve bunun dağılımının teknoloji yardımıyla yeniden düzenlenmesi gerektiğine ilişkin görüş ve öneriler de mutlaka dikkate alınmalıdır.²⁸

²⁵ Forrester J., World Dynamics, Cambridge, Mass, Wright-Allen, 1971.

²⁶ Otto Matzke, Swedish International Development Authority (SIDA) Kurumunun Araştırması Hunger und Ernährung Agrarstrategien für die Dritte Welt, in 1997.

²⁷ Tümertekin, E., Özgüç, N., Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul, 2005.

²⁸ Ervin L. Evrensel düşünmek, küçülen dünyanın yeniden şekillendirilişi, çev. İbrahim Serhat, İstanbul 1992, s.38-43.

2-Yoksulluğun Kısır Döngüsü

Az gelişmişlik, döngüsel bir ileti ilişkisiyle de açıklanmaktadır. Bu teoriyi savunanlara göre az gelişmişlik sermaye ya da gelir azlığına dayandırılmaktadır. Söz konusu kısır döngü unsurları hem neden, hem sonuç olabilen bir az gelişmişlik olgusunu ortaya koymaktadır. Örneğin Nurkse, az gelişmişlik açıklamasında sermaye kıtlığı kısır döngüsünden yararlanmaktadır. Ana sermayenin yetersizliği üretimin yetersizliğine neden olmakta, bu düşük gelirse tasarruf azlığına yol açmaktadır; az tasarrufla yatırım da az olacağından gelir ve sermaye birikiminin azlığı kaçınılmaz olacaktır. Bu kısır döngüden kurtulmanın tek yolu olarak yurtdışından sermaye akışı önerilmektedir.²⁹

Yoksulluk kısır döngüsünde az gelişmişlik olgusunun belli bir nedene bağlanması gerçekçi görülmemektedir.³⁰ Çünkü burada değişkenler arasında saptanabilir bir neden- sonuç ilişkisinden çok, birbirini etkileyen çeşitli bağlantılardan söz edilebilir. Örneğin bazı gelişmiş sanayi ülkeleri de bir zamanlar az gelişmiş ülkelerdi. Ancak öncelikle kendi iç dinamiklerini siyasal, ekonomik, kültürel, sosyal nitelikli her türlü sorun giderici çalışmalar ile bu sorunlar aşılmıştır.

3-Az gelişmiş Ülkelerin Ekonomik Entegrasyon Arayışları

Ekonomik entegrasyon, en basitinden en ileri aşamasına kadar; ticareti engelleyici unsurların ortadan kaldırılması (ticaretin entegrasyonu), ülkelerarası faktör hareketlerine serbestlik kazandırılması (faktör entegrasyonu), ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkileri güçlendirecek şekilde uyumlu hale getirilmesi (politika entegrasyonu) ve son olarak da bunların birleştirilmesi sonucu tam entegrasyondur.³¹ Genel olarak, iki veya daha fazla ülke arasındaki ekonomik entegrasyonun ana amacı, iktisadi büyümeyi kolaylaştırmaktır.³²

En zayıf ekonomik entegrasyon biçimi serbest ticaret bölgesi olup, en ileri entegrasyon biçimi ise ekonomik birliktir. Az gelişmiş ülkeler ekonomik örgütler kurma ya da ekonomik birliklere girme yoluna gitmişlerdir. Örneğin ülkemiz, az gelişmişlik zincirini kırmayı, Avrupa Birliğiyle ekonomik entegrasyonda görmektedir. Bunun için ilk parametreleri çeşitli alanlarda serbest ticaret bölgeleri tesis ederek başarmıştır. Ekonomik entegrasyon sürecine giren ülkelerin ekonomileri üzerine ne tür etkilerde bulunacağı konusunda ilk kapsamlı teori Jacob Viner tarafından geliştirilmiştir. Viner'e

²⁹ Wager N., Kaiser M, Beimdiek F, a.g.e. 43 ; Michael Bohnet, Ökonomist che Entwicklungstheorien und Entwicklungspolitik, in Nohlen/ Nuscheler, a.g.e. s.296-297.

³⁰ Woyke W. Handwörterbuch, Internationale Politik, 2. Auflage, Oplanden 1980, s. 104.

³¹ Ertürk, E., Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1991, s.5.

³² Robertson, D. Uluslararası Ticaret Politikası, İstanbul: AK Yayınları, 1972, s.59.

göre ³³gümrük birliği kurulması sonucunda, bir malın üretiminin göreceli olarak düşük maliyetli üretim yapan birlik ülkesine kaymasını ticarete yaratıcı etki; yüksek maliyetli üretim yapan birlik ülkesine kaymasını ise ticareti saptırıcı etki olarak adlandırmıştır. Tamamlayıcı ekonomiler arasında bir gümrük birliği kurulduğu takdirde ise (örneğin: emek-yoğun mallar üreten bir ülke ile sermaye-yoğun mallar üreten bir ülke arasında), birlik dışında kalan ülkelerin ihracatı olumsuz etkilenebilecek; eğer ithalat, düşük maliyetli birlik-dışı ülkeden yüksek maliyetli birlik-içi ülkeye kaymışsa, ticareti saptırıcı etki olarak adlandırılan olumsuz ticaret etkisi söz konusu olacaktır. Az gelişmiş ülkelerarası entegrasyonlarda ticaret olumsuz olarak sapsa bile, genellikle önceden işsiz olan emek ticaretin saptığı faaliyetlere yönelmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerarası entegrasyonlarda genellikle önceden çalışan, vasıflı işgücü ticaretin saptığı faaliyetlere çekildiğinden, gelişmişler arası entegrasyonun olumsuz ticaret etkisi daha zararlı olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler, ekonomik entegrasyona temelde farklı beklentilerle yönelirler. Az gelişmiş ülkeler entegrasyonu sanayileşmeyi başlatan bir araç olarak görürken, gelişmiş ülkeler sanayileşme hızlarını arttırma amacındadırlar; dolayısıyla, gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeler bu durumdan zarar görebilirler.³⁴ Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı kendi aralarında çeşitli ülkeler ile entegrasyonlar kurmuşlardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

Tablo 1: Ülkelerarası Ekonomik Entegrasyonlar

Birlikteliğin Adı	Kuruluş Yılı	Dünya Ticaretindeki Payı (%)
Andean Pact	1969	2.3 2
ASEAN (1967	16.7
CACM)	1962	1.0
CEAO	1973	0.9
CEFTA	1993	10.3
CUSFTA	1989	30.2

³³ Viner, J. THE CUSTOMS UNION ISSUE. New York: Carnegie Endowment for International Peace. London Stevens & Sons, Ltd, 1950

³⁴ İncekara, A., Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri, İstanbul:İTO Yayınları, 1995, s. 87.

EAC	1996	12.8
EEC	1962a	38.6)
G3	1995	2
GCC	1981	4.2
MERCOSUR	1991	12.9
NAFTA	1994	42.1
SAARC	1985	3.25
SADC	1980	0.1
UDEAC	1966	0.9

RIA's ve Dünya Bankasındaki oluşumların orjinal olarak açılımları:ASEAN, Association of Southeast Asian Nations; CACM, Central American Common Market; CEAO, Economic Community of West Africa (became the Western African Economic and Monetary Union, UEMOA); CEFTA, Central European Free Trade Area; CUSFTA, Canada–United States Free Trade Agreement; EAC, East African Cooperation; EEC, European Economic Community; EU, European Union; G3, Group of Three (Colombia, Mexico, and Venezuela); GCC, Gulf Cooperation Council; MERCOSUR, Common Market of the South; NAFTA, North American Free Trade Agreement; SAARC, South Asian Association for Regional Cooperation; SADC, Southern African Development Community; UDEAC, Union douanière et économique de l'Afrique Centrale (became the Economic and Monetary Community of Central Africa, CEMAC). (Kaynak: World Bank,2000)

Tablo 1 de görüldüğü gibi, az gelişmiş ülkelerde özellikle ASEAN ve MERCOSUR önde gelmektedir. MERCOSUR, içerdiği "demokrasi güvencesi" ilkesi³⁵ ni ön plana çıkartarak, diğer az gelişmiş ülke entegrasyonlarından ayrılmaktadır. Buna göre, demokratik rejimden ayrılan bir birlik üyesinin üyeliğine derhal son verilir. Dolayısıyla, oluşturulan ekonomik entegrasyon ileriye yönelik olarak, ekonomik ve siyasi politikaların istikrar kazanmasında ve güvence altına alınmasında rol oynamaktadır.

Tablo 2'den anlaşılacağı gibi, az gelişmiş ülkelerde özellikle ASEAN ve MERCOSUR önde gelmektedir. MERCOSUR, içerdiği "demokrasi güvencesi" ilkesi³⁶ ile de, diğer az gelişmiş ülkelerarası entegrasyonlardan ayrılmaktadır.

³⁵ Seyidoğlu, H., Uluslararası İktisat, İstanbul, 1999, s.253.

³⁶ Seyidoğlu, H., age, s.253.

Buna göre, demokratik rejimden ayrılan bir birlik üyesinin üyeliğine derhal son verilir. Dolayısıyla, oluşturulan ekonomik entegrasyon ileriye yönelik olarak, ekonomik ve siyasi politikaların istikrar kazanmasında ve güvence altına alınmasında rol oynamaktadır.

Tablo 2: Ülke Gruplarına Göre İthalat - İhracat Oranları

Ülke Grupları	İhracat		İthalat	
	% Dağılım	% Değişim	% Dağılım	% Değişim
Afrika	5,4	25,5	5,4	21,2
Kuzey Afrika	3,6	21,4	3,5	14,5
Diğer Afrika	1,7	35,0	1,8	36,8
Amerika	7,3	4,5	6,6	14,5
Kuzey Amerika	6,3	1,9	4,8	12,0
O. Amerika ve Karayip	0,6	24,8	0,3	26,7
Güney Amerika	0,4	24,4	1,5	20,8
Asya	17,8	14,9	26,1	25,4
Yakın ve Ortadoğu	13,2	10,05	7,7	31,8
Diğer Asya	4,6	29,9	18,5	22,9
Avustralya ve Yeni Zellanda	0,4	20,7	0,3	47,7

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2006

Bazı az gelişmiş ülkeler Kuzeyin gelişmiş ülkelerine benzer bir sürece de girmiştir. Avrupa ülkelerinin büyüme hızı % 4 civarına çıkmıştır. Üretim artışı birçok kişinin hayat standardını yükseltmiş buna rağmen işsizliği 3 kat arttırmıştır.³⁷ Latin Amerika ülkeleri arasında bölgesel ekonomik entegrasyon olarak Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru arasında serbest ticaret bölgesi (LAFTA) kurulmuştur. Ancak, LAFTA, başarıya ulaşamamış ve iç ticarete tam bir serbestleşme sağlanamamıştır. 1980 yılında çok daha esnek bir sistem olan LAIA, LAFTA'nın yerini almıştır³⁸. 1991 yılında kurulan MERCOSUR ise yaklaşık 190 milyon nüfus ve 415 milyar dolarlık GSMH'ya ulaşarak Latin Amerika kıtasının yüzölçümünün % 59'unu, nüfusunun % 44'ünü, GSMH'sının % 51'ini içeren AB benzeri politikaları³⁹, ile AB ve NAFTA'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ekonomik entegrasyonunu

³⁷ Leachand D., H.Waogstaff, Future Employment and Technological Change, Kogan Page, p.15, 1986.

³⁸ Karluk, K. S., Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi, 1990, s.335.

³⁹ Araujo J. T., Tineo, L. "Harmonizing of Competition Policies Among Mercosur Countries", Antitrust Bulletin, Spring 1998, Volume: 43, ss.45-70.

olmuştur.⁴⁰ MERCOSUR'un gündeminde 2005 yılında üye ülkeler arasındaki ticaretin tam olarak serbestleştirilmesi öngörülmektedir.⁴¹

4-Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevre

Az gelişmiş ülkeler globalleşen dünyada daha rahat yaşamsal faaliyet düzeyine erişmek istemektedirler. Çoğunlukla ekonomik, sosyal, teknik ve eğitim ağırlıklı girişimlerde bulunma eğilimine içeresindedirler. Ancak globalleşen dünyada mevcut getiri ve kazancı başkalarıyla paylaşmak istemeyen gelişmiş ülkelerin rekabetine direnememektedirler. Bu yüzden kendi mevcut iç kaynaklarına yönelme bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkeleri olan, 1.306.313.812 nüfuslu ve 9.572.419 km² lik yüzölçümlü Çin Halk Cumhuriyeti; 3.287.590 km² lik alana sahip; 1.102.600.388 nüfuslu Hindistan, yoğun nüfus baskısı altında kalmışlardır. Ancak buna rağmen sanayi tesisleri, üretim, her tür mamul üretimi, ihracat, uzay ve uydu çalışmaları, nükleer enerji kullanım gibi olanaklara da sahiptirler. Bu ülkelerin öteki yüzü ise kişi başına düşen düşük milli gelir, açlık, sefalet, barınma, giyinme sorunlarıyla bocalayan geri kalmışlık boyutlarıdır. Fakat bu ülkeler içsel dinamiklerini endüstrileşmenin koşullarını hazırlayacak bir yapılanmaya dönüştürebilecek bir düzeydedir. Bunu belirleyici kriter ise;⁴² mevcut doğal kaynak rezervlerine yönelimdir. Buna güzel bir örnek olarak bir zamanların yıldız savaşlarına konu olan eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği verilebilir. Rakibi ABD gibi dış potansiyellere erişememesi nedeniyle içsel kaynaklara yüklenmiştir. Rakibinin yaptığı gibi milyarlarca dolarlık uzay ve askeri çalışmalar beraberinde halklar üzerine ağır yükümlülükler getirmiştir. İtici güçse idealizm için yukarıdan uzanan, hiç bir zaman erişilmesi mümkün olamayan kıpkırmızı bir elmaydı. Beklenti için Orta Asya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarının pamuk tarlaları ve maden rezervlerine araç oldu. Kazak pamuk tarlaları köstebek oyukları gibi maden çalışmaları nedeniyle oyulmuştur. Bunun yanında Baykonur, çevresini yüksek oranda radyasyona maruz bırakmıştır.

Yoksulların bugün görmek zorunda oldukları işlerin hemen tümünün, yaratıcılık, üreticilik ve yapıcılıktan yoksun olmak bir yana, hizmet terimiyle bile nitelenemeyecek işler olmasıdır. Bu durumda, bir "iş" yapabilme, toplum için üretken yaratıcı ve yapıcı bir olumlu etkinlikte bulunma imkânı elinden

⁴⁰ Hecker E. Z., "Trade Liberalization: Recent Developments in Western Hemisphere Trade Arrangements", United States: GAO Working Papers, 1997, s.4.

⁴¹ Seyidoğlu H., age., s.253.

⁴² Bergmans J., Growth and Equity in Semi-Industrialized Countries, Washington 1979, s. 3

alınmış bu kitlelerin⁴³ tek yapabilecekleri şey öz kaynaklarını kullanarak kalkınma amaçlı şu faaliyetlere girişmektedirler:

- Tarımsal üretim faaliyetleri: Tarımsal üretim ana girdi unsurudur. Yoksul köylüler daha çok ürün edinimi için aşırı su çekme, toprakların tuzlanması ya da daha çok gübre kullanımını gerçekleştirmişlerdir. Bu duruma bağlı olarak toprakların asit - baz dengesinin değişmesi en sık görülen çevresel olumsuzluk olmuştur. Daha çok ürün elde edip daha fazla para kazanmak amacıyla tarım alanlarını genişletmek için yapılan orman açma faaliyetleri, tarımsal üretimde kullanılan biosit, çeşitli hormonlar ise bu ülkelerin sürdürülebilir tarımsal üretimine ve bu ürünleri tüketenlere zarar vermektedir.

- Hayvancılık: Az gelişmiş ülkelerdeki hayvancılık faaliyetleri genelde çayır ve meralarda yapılmaktadır. Yani mera hayvancılığı şeklindedir. Örneğin; ABD’de hamburger, sosis, konserve sanayi için çayırda yetişmiş yağsız sığırlara ihtiyaç duyulmaktadır. 1981’de Kosta Rika topraklarının üçte biri, özellikle ABD’ye sığır eti ihraç etmek amacıyla hayvan yetiştiriciliğine ayrılmıştı. A.B. nin de talebini karşılamak için Afrika’nın bazı bölümlerinde benzer genişleme faaliyetleri görülmektedir.⁴⁴ Ayrıca bu tür açık besicilik ile yetersiz kalan meralardan sonra hayvanlar ormanda otlatılmakta bu durumda hayvanlar yeni sürgünleri yiyerek bitkilerin daha geç büyümesine hatta kurumasına bile neden olmaktadır. Hayvanların toprak içinde yiyecek ararken veya korunmak, saklanmak amacıyla bazı çukurlarla dehlizler ve delikler açmak suretiyle toprağı fiziksel açıdan tahrip etmeleri ise bir başka sorun oluşturmaktadır. Ayrıca hayvanlar toprakta uzun süre otlatıldıklarında doğal vejetasyonu tahrip etmekte ve toprağı basarak, toprağın fiziksel olarak yani strüktür ve tekstürünü bozup erozyona neden olmaktadır. Aşırı otlamayla çiğnenen topraklar kıraç bir hal almaktadır.⁴⁵

- Yaban hayatı canlıları: Doğada en kolay temin edilebilen, üretim olmadan toplayıcılık, avcılık ve atıcılık olarak temin edilen bir takım yaban hayat ürünlerini içerir. İnsanoğlunun etini hiç tüketmediği halde filleri (fildişi için), balinaları (yağı için), köpek balıklarını (köpek balığı yüzgeci doğu uzmanı), insanoğlunun göz zevki için tropiklerdeki balıkları (akvaryum için), maymunları, şempanzeleri, kuş türlerini doğal ortamından kopartarak yasadışı yollar ile satılmasına olumlu yaklaşım ekonomik gelişmeye ulaşma

⁴³ Laçiner, Ö., “Sonsöz Yerine: Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”, Erdoğan, Necmi (Ed.), Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri, WALD-Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 2002, s..206-213.

⁴⁴ Gupta A., Ecology and Development in the Third World, Çevir; Şükrü Alpagut, Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma, Kabalcı Yayınları:35, İstanbul, 1993 s.20

⁴⁵ Igar R., Çanakkale İlindeki Çevre Kirliliğinin Mekânsal Etkileri, Güney Marmara Bölümü Mekânsal Sorunlar ve Çözümler Sempozyumu, Türk Coğrafya Kurumu 29.cu Coğrafya Meslek Haftası, Çanakkale, 2001

girişimleri mevcuttur. Bu yolla dünyada yasadışı hayvan trafiğinin bir sonucunda zincirleme yoluyla 37 000 hayvan ve bitki tehdit altındadır.⁴⁶

- Madencilik: Az gelişmiş ülkelerin en önemli gelir getiren öz kaynakları yeraltı maden rezervuarları olmaktadır. Bu yüzden bu ülkelerde en gelişmiş ekonomik faaliyet türleri arasında yer alır. Bu maddenler pervasızca çıkartılıp ihraç edilmektedir. Ya da bu madenler üzerine uzmanlaşmış uluslararası nitelikli firmalar tarafından çıkartılıp satılmaktadır. Yabancı firma ve üretim yapılan ülkelerin amacı; bu madenlerin doğal yararından ziyade daha çok para kazanmaktır. Hedef daha çok para kazanmak olunca bu hedefe ulaşmak için her şey meşrudur (doğaya zararlı üretim vb.). Örneğin; Güney Afrika altın ve elmas üretimine rağmen yoksulluk, açlık, sefaletten kurtulamadığı gibi; bu durum bitki örtüsü, orman kayıplarına neden olmaktadır.

- Orman ürünleri üretimi: Örneğin Japonya lokantada ağaç çubuk gereksinimini Papua Yeni Gine'nin Gogol Havzasındaki Madang Projesi ile karşılamaktadır.⁴⁷ Ayrıca ormanlar kereste elde etmek amacıyla tahrip edilmektedir. Ormanların kesimi budanması, nakliyesi ormanlara büyük zararlar vermektedir. Hatta tropikal yağmur ormanları aşırı yağış ile yıkanmadan dolayı verimsiz topraklara sahip olduğundan kesim sonrası toprağın üretkenliği de kaybolmaktadır. Çünkü ormanı oluşturan ağaçların yapraklarının, çöplerinin çürümesiyle doğal gübreleme olayı önlenmektedir.

Ormanlardaki bir diğer zararlı üretim türü ise yapacak ve yakacak odun ihtiyacının buralardan karşılanmasıdır. Az gelişmiş ülkelerin gelir düzeyleri düşük olduğundan kömür, doğal gaz yakılması mümkün olamamaktadır. Kesilen orman ve ağaçların tükenme safhasına geldiği anda ise evcil hayvanların dışkıları kurutulup tezek yapılarak yakılması yoluna başvurulmaktadır. Buda gübrelemeyi önlemiştir. Ayrıca toplayıcılığa konu olan tıbbi bitki türlerinin çıkartılıp satılması da orman ekosisteminde degradasyonel değişimlere yol açmaktadır. Yine ev ve diğer barınma amaçlı bina yapımları da çimento ve tuğla yerine ormandan kestikleri yapacak amaçlı odunlardan karşılanmaktadır.

- El işi üretimler: Jüt, bambu, kamış, kargı, hayıt vb. lifli doğal kaynaklar kullanılarak eşya ve dış satım amaçlı çeşitli ürünler yapılarak doğal kaynakların tüketilmesine ya da zarar verilmesine yol açılmaktadır. Üstelik yoğun emek gerektiren bu ürünler gelişmeyi de getirememektedir.

⁴⁶ All of Us 12, Illegal Wildlife Traffic, Environmental Education Dossiers, September, Barcelona, Spain, 1994, p.2.

⁴⁷ Gupta A., 1993 age. s.21.

5-Sonuç ve Değerlendirme

Gelişmekte olan ülkelerde üretilen ürün sermaye çevrelerinin güçlerinin artmasındaki en ideal araçtır. Aynı zamanda üretilen mal ve hizmetlerin devamı için siyasi olarak ta gücün devamının sağlanması önemlidir. Ancak bu üretilen ürünler sermayenin yapısını, teknolojik ürünün bağımlılığını değiştirecek boyutta olmamalıdır. Bu üretimler sahip oldukları doğal kaynakları alıp götürmüştür. Buna ilaveten, söz konusu ülkelerin yaşam şekilleri, tüketim alışkanlıkları ve yeni teknolojik yapılara olan bağımlılığı, siyasal bağımsızlıkların ilanından sonra da devam etmiştir.⁴⁸

Bu tür üretimler finansman, teknoloji transferi, bilim, bilinçlendirme, organizasyon, uluslararası iş birliği, kurumsal düzenlemeler, hukuki araç ve mekanizmalar ile enformasyon, kendi öz kaynaklarını kullanıp kendilerine özgü değerler oluşturmaktan da uzaktır. Nitekim Dünya nüfusunun dörtte üçünü (4.8 milyar) oluşturan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, dünyadaki bilim adamı ve mühendislerin ancak % 10'una sahiptir. Toplam bilim adamı ve mühendislerin % 90'ı ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'dadır. Gerçekleşmesi imkansız görüşleriyle sosyal dünya kurmaya çalışana Marx'ın deyişiyle "kişinin hayatta kalmak için gerekli geçim araçlarından" yoksun olması, onu sahip olduğu tek şeyi, yani çalışabilme kapasitesini kapitaliste satmaya mecbur kılar. Çalışması sürecinde ürettiği toplam değer bir kısmı ona ücret olarak geri dönerken, onun yarattığı artı değer burjuvanın cebine girer ve durmadan onun sermayesini genişletir. Nitekim bazı araştırmacılar bu durumu kapitalist yapının sadece maddi yeniden üretimini değil, ideolojik planda egemenliğinin yeniden üretimini sağlamaktadır⁴⁹ şeklinde açıklamışlardır. Çünkü gelişmiş ülkeler ve küresel sermaye güçleri sermayesinin gereklilik ve zorunluluklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sermaye giderek güçlenen konumunu korumak için her ne pahasına olursa olsun küreselleşme sürecini güvence altına almayı amaçlamaktadır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütünün hep birden, dünyanın tüm hükümetlerine finans çevrelerinin yönetimi altındaki Washington-Wall Street İttifakının çıkarlarını destekleyen bir neoliberal politikalar seti empoze etmekle meşgul olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰ Küresel ticaretin öncüleri üçüncü dünya ülkelerinin kendilerini korumalarını ve

⁴⁸ Tandon, Y., "The World Trade Organisation and Africa's Marginalisation, " Australian Journal of International Affairs, vol. 53, issue. 1, April, 1999, s.83-94.

⁴⁹ İnsel A., Neo-liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.61

⁵⁰ Cammack, P., "What the World Bank Means by Poverty Reduction, and Why it Matters", New Political Economy, Vol. 9, No.2, June, 2004 s. 189-211

ekonomik stratejiler üretmelerini engellemektedir.⁵¹ Dolayısıyla oluşturulan bölgesel birliklerin pek bir anlamı yoktur.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunda ağırlıklı sektör tarımdır. Bu ülkelerde tarımın gelişmesi için ormanların ya da diğer hassas ekosistemlerin tarımsal alanlara dönüştürülmesi ve buralarda uygulanan tarım yöntemleri büyük sorunlar yaratmaktadır. Yoğun tarım faaliyetleri, kötü toprak yönetim teknikleri, gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarının aşırı ve yanlış kullanımı ve yeraltı suyunun aşırı çekilmesi, kirlilik tabanlı çevresel sorunlar ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olmaktadır. Bütün bunlar birileri için sınırlı kaynaklarla sınırsız büyümenin imkânsızlığını gözler önüne sermektedir.⁵²

Bununla birlikte doğal kaynakları olabildiğince sömürme ve aşırı kullanma üzerine kurulan bir kalkınma stratejisinin önünde para kazanma hırsı yatmaktadır. Gelişmiş ülkelerinse mevcut yaşam ve tüketim miktarlarını koruma ve artırma istekleri doğa üzerindeki baskıları hızla arttırmaktadır. Temel araç ise paradır. Küresel güç olan doların dünya üzerindeki hâkimiyeti ve her şeyi elde etme yetisi, elinde sermayeyi bulunduran ve sürekli para basan ABD dedir. Yapılması imkânsız görülen her şey için paranın elde edemeyeceği hiçbir şey yoktur. Tüm dünyanın kaynakları kullanımına açık olabilmektedir. Paranın olmadığı durum karşılıksız para basılarak karşılanabildiği de bilinmektedir. Bu süreçte gelişmekte olan ülkeleri, büyük sözde-dünya-parası rezervleri tutmaya zorlamıştır. Bu durum, onların gelişmiş ülkeler, özellikle de ABD tarafından kullanılmalarını kolaylaştırmıştır.⁵³ Az gelişmiş ülkelerde ormanlık alanların tarım alanlarına dönüştürülmesi için yakılması ve ağaç endüstri şirketlerinin ağaç kesim faaliyetleri sonucunda ormanlık alanların yok olması hem buradaki biyolojik çeşitliliğin yok olmasına hem de burada yaşayan yerli kabilelerin kültürel çeşitliğinin yok olmasına neden olmaktadır. Bu durum “yoksulluğun hem kurbanı ve hem de nedeni”⁵⁴ olarak nitelendirilmesi oldukça doğrudur. Sadece çevre sorunları değil insani, kolektif, kültürel, tarihi, ekolojik değerleri geri plana atmanın sakıncaları da ortaya çıkmıştır.⁵⁵

⁵¹ Bonnen, J. T. and Douglas D. H. “Agriculture and the Changing Nation-State: Implications for Policy and Political Economy, ” American Journal of Agricultural Economics, vol. 79, issue. 5, 1997, s. 1419–1428.

⁵² Turner G. A Comparison of the Limits to Growth with Thirty Years of Reality. 16 Mart 2011 <http://www.csiro.au/files/files/plje.pdf>, 2008

⁵³ Kurt, H., Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunlarının Nitelikleri ve Uygulanan Çevre Koruma Stratejileri, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Bete Basım A.Ş., İstanbul, 2004

⁵⁴ Paincheira, J. P., “Finansallaşma Çağında Gelişmekte Olan Ülkeler: Açık Birikiminden Rezerv Birikimine”, çev. Sabriye Biçen, Finanskulüp Maliye ve Finans Yazıları, Sayı 82, 2008, , s.1-13

⁵⁵ Nakiboğlu C., Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2004

Daha çok para kazanmak ve batıya daha çok mal arz edebilmek için aşırı sulama, su baskınları ve tuzlanma gibi sorunlar, tarımın sürdürülebilir gelişimine engel olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kısa dönemli ekonomik yararlar için ülkelerinin her türlü çevresel zenginliğini feda etmeye hazır bir anlayış bulunmaktadır. Az gelişmiş ülkeler ekonomilerini geliştirmek için çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu durum küresel bir hal almaya başlamıştır. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde çevreyle ilgili çabaların ekonomik araçlar başta olmak üzere, eğitim, siyasal irade, yasal ve yönetsel araçlarla birlikte eşgüdüm içinde yürütülmesi ve sivil toplum kuruluşlarının duyarlılığı önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyol, A., Tolunay, A. (2006) Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Isparta
- All of Us 12 (1994) Illegal Wildlife Traffic, Environmental Education Dossiers, September, Barcelona, Spain
- Alpar, C. Ongun, T. (1987) Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara
- Araujo J. T. Tineo L. (1998) "Harmonizing of Competition Policies Among Mercosur Countries", Antitrust Bulletin, Spring, Volume: 43
- Bauman, Z. (1999) Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar, Sarmal Yayınevi, İstanbul
- Bergmans, J. (1998) Growth and Equity in Semi-Industrialized Countries Washington, Bonnen, J. T., Douglas D. H. (1997) "Agriculture and the Changing Nation-State: Implications for Policy and Political Economy," American Journal of Agricultural Economics, vol. 79, issue. 5
- Boratav, K. (1997) "Ekonomi ve Küreselleşme", Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme (Ed. Kansu Işık), İmge Kitapevi, Ankara
- Cammack, P. (2004) "What the World Bank Means by Poverty Reduction and Why It Matters", New Political Economy, Vol. 9, No.2, June
- Castilho M., Zignago S. (2000) Commerce et IDE Dans un Cadre de Régionalisation: Le Cas du Mercosur", *Revue Economique* 51(3).
- Castro, F. (2002) toplantı konuşması, Meksika-Monterrey'deki "Kalkınmanın Finansmanı" Uluslararası Toplantısı, (erişim tarihi: 17.06.2011), <http://www.antimai.org/muh/castrokfinans.htm>
- Chossudovsky, M. (1999) Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çiviyazıları, İstanbul
- David, R. (1972) Uluslararası Ticaret Politikası, AK Yayınları, İstanbul
- Ertürk, E. (1991) Ekonomik Entegrasyon Teorisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa
- Forrester, J. (1971) World Dynamics, Cambridge, Mass, Wright-Allen
- GAO Working Papers, (1997) Ervin Laszlo, Çeviren: İbrahim Serhat, Evrensel Düşünmek, Küçülen Dünyanın Yeniden Şekillendirilişi, İstanbul
- Goldsmith, E. (1996) "Global Trade and the Environment," The Case Against the Global Economy, (ed. Jerry Mander ve Edward Goldsmith), Sierra Club, San Francisco

- Gupta, A. (1993) Ecology and Development in the Third World, Çevir; Şükrü Alpagut, Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma, Kabalcı Yayınları:35, İstanbul
- Hecker, E.Z. (1992) "Trade Liberalization: Recent Developments in Western Hemisphere Trade Arrangements", United States, <http://team.univ-paris1.fr/trombi/mayer/Moliets/castilhozignago.pdf>. (erişim tarihi:13.06.2003)
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, <http://www.boell-tr.org/web/101-1067.html>, (erişim tarihi:27.07.2011)
- <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?display=graph>, (erişim tarihi: 27. 07. 2011)
- Huntington, P. (1993) Çeviren Ergun Özbudun, Katılımın Ekonomik Gelişme Üzerine de Belirgin Pozitif Etkilerine Yönelik Veriler Samuel Üçüncü Dalga, Ankara
- Ilgar, R. (2001) Çanakkale İlindeki Çevre Kirliliğinin Mekânsal Etkileri, Güney Marmara Bölümü Mekânsal Sorunlar ve Çözümler Sempozyumu, Türk Coğrafya Kurumu 29.cu Coğrafya Meslek Haftası, Çanakkale
- İncekara, A. (1995) Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri, İTO, İstanbul
- İnsel, A. (2004) Neo-liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili, İletişim Yayınları, İstanbul
- Karlık, S. R. (1990) Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir
- Kurt, H. (2004) Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunlarının Nitelikleri ve Uygulanan Çevre Koruma Stratejileri, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Basım A.Ş., İstanbul
- Laçiner, Ö. (2002) "Sonsöz Yerine: Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak", Erdoğan, Necmi (Ed.), Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri, WALD-Demokrasi Kitaplığı, İstanbul
- Mafeje, A. (2002) "Sustainable Development and Poverty Eradication", www.worldsummit2002.org/texts/ArchieMafeje.pdf, (erişim tarihi, 25.07.2011), s.3
- Manisalı, E. (1971) Uluslararası Ekonomi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Matzke, O. (1997) Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA) Hunger und Ernährung Agrarstrategien für die Dritte Welt
- Nakiboğlu C. (2004) Neoliberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara
- Oslavdo, S. (1972) Transnationale Kapitalistische Integraitonund Nationale Desintegration: der Fall Lateinamerika,in Dieter Senghaas, Imperialismus und Strukturelle Gewalt, Analysen Über Abhaengige Reproduktion, Frankfurt
- Özbudun, S. (2002) "Küresel bir Yoksulluk Kültürü mü?", Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, s.53-69, TODAİE Yayın No: 311, Ankara
- Özgüç, N. Tümertekin E. (2005) Ekonomik coğrafya Kalkınma ve Küreselleşme, Çantay Kitapevi, İstanbul
- Paincheira, J. P. (2008) "Finansallaşma Çağında Gelişmekte Olan Ülkeler: Açık Birikiminden Rezerv Birikimine", Çeviren: Sabriye Biçen, Finans Kulüp Maliye ve Finans Yazıları, (erişim tarihi, 16.03. 2011)
- http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/82/Juan_Pablo_Paincheria_Acik_Birikiminden_Rezerv_Birikimine.pdf
- Seyidoğlu, H. (1999) Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul

- Seçkin, A. (1996) Global Ekonomi Kime Çalışıyor, Çerçeve, Üç Aylık Dergi, yıl 5, sayı 17, Mayıs-Temmuz'96, İstanbul
- Tandon, Y. (1999) "The World Trade Organization and Africa's Marginalization," Australian Journal of International Affairs, vol. 53, issue.1, April
- TÇV. (1995) Türkiye'nin Çevre Sorunları, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara
- Turner, G. (2011) A Comparison of the Limits to Growth with Thirty Years of Reality. (erişim tarihi, 16.03. 2011) <http://www.csiro.au/files/files/plje.pdf>
- TÜSIAD (1998) Türkiye'de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru, İstanbul
- Wayne, E. (2003) Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu, 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul,2003
- Weisskopf, A.W. (1995) Yabancılaşma ve İktisat, Anahtar Kitaplar, İstanbul
- World Bank. (2000). Trade Blocs. Policy Research Report. New York: Oxford University Press.
- World Development Indicators (2001) "Regional Trade Blocks", The World Bank Group Publications
- Woyke, W., (1980) Handwörterbuch,Internationale Politik, 2. Auflage, Oplanden
- Wager N., Kaiser M., Beimdiek F. (1989) Ökonomie der Entwicklungsländer. Eine Einführung, 2. Neubearbeitete und Erweiterte Auflage, Stuttgart
- Viner, J. (1950) The Customs Union Issue. New York: Carnegie Endowment for International Peace. London Stevens & Sons, Ltd, London (erişim tarihi, 16.03. 2011) http://fraser.stlouisfed.org/docs/historical/brookings/17629_04_0005.pdf
- Yıkılmaz, N. (2003) Yeni Dünya Düzeni ve Çevre, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.